

УДК 336.722.11(477):331.556.4

Моніторинг та економічний потенціал приватних трансфертів в Україні

Шатковська-Шморгай Вікторія Борисівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: Shmorgay@i.ua

Анотація. Розглянуто динаміку, структуру та обсяги приватних трансфертів в Україну за останні роки. Досліджено пріоритетні шляхи надходження коштів заробітчани і напрями їх використання. Проведено аналіз значимості приватних переказів для платіжного балансу держави, виявлено основні тенденції та загрози, наведено зарубіжний досвід і запропоновано шляхи підвищення ефективності використання їхнього економічного потенціалу.

Ключові слова: приватні трансферти, міжнародні платіжні системи, платіжний баланс держави, трудова міграція.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2, бібл.: 10.

Monitoring and economic potential of private transferts to Ukraine

Shatkovska-Shmorgay Victoria,
Ph.D. in Economy, Associate Professor,
Associate Professor of Banking Department
Lviv Institute of BU;
e-mail: Shmorgay@i.ua

Abstract. Today transferts from abroad occupy an important place for many families in Ukraine and for the state. They influence on the standard of living of population, promote purchasing power, assist to development of economy, become the source of stock accumulation for establishment of business and creation of new workplaces. But a tendency to the source from the country of young, capable of working, economically active population can have negative consequences both for an economic and for demographic situation in a country.

The ways of transfer of costs remain traditional: through banks, international translation of facilities systems and unofficial, although the too high is remained by part of translations that come illegal channels. Accordingly, the investment use of these translations is ineffective.

The article contains a dynamics, structure and volumes of private transferts to Ukraine in the last few years, analysis of priority ways of receipt of money of workers and directions of their use, determination of influence of private translations on balance of payments of the state and exposure of basic tendencies and threats.

To the article foreign experience is driven and the ways of increase of efficiency of the use of them are offered economic potential: strengthening of the banking system, return of trust of population to the banks, to the personal interest to the deposits, and also fund market development as alternative of bank deposits.

Keywords: private transferts, international payment systems, balance of payments of the state, labour migration.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 10.

Мониторинг и экономический потенциал частных переводов в Украину

Шатковская-Шморгай Виктория Борисовна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры банковского дела
Львовского института УБД;
e-mail: Shmorgay@i.ua

Аннотация. Рассмотрены динамика, структура и объемы частных переводов в Украину за последние годы. Исследованы приоритетные каналы поступления средств работающих за границей и пути их использования. Проведен анализ важности частных переводов для платежного баланса страны, обнаружены основные тенденции и угрозы, изучен зарубежный опыт и предложены пути повышения эффективности использования их экономического потенциала.

Ключевые слова: частные переводы, международные платежные системы, платежный баланс государства, трудовая миграция.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библи.: 10.

Вступ. Обсяги грошових переказів з-за кордону заробітчанами упродовж останніх років демонструють стабільну динаміку зростання, чим привертають увагу науковців і практиків. Трудова міграція українців як явище загалом має позитивний вплив на добробут окремих домогосподарств і держави в цілому. Разом з тим ця проблематика потребує ґрунтовних досліджень небезпек і вивчення можливостей підвищення ефективності економічного ефекту від трансфертів у довготерміновій перспективі.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Результати досліджень, проведених у сфері приватних трансфертів, висвітлено у працях низки вітчизняних науковців, а саме таких, як: О. Малиновська, І. Майданік, К. Кравчук, П. Гнатюк та інші. Однак досить широке коло питань, які висвітлюють науковці, залишає поза увагою проблеми економічного ефекту від надходжень грошових переказів трудових мігрантів у довгостроковій перспективі. Метою статті є аналіз динаміки обсягів транскордонних переказів в іноземній валюті та окреслення перспектив їх максимально ефективного використання.

Результати дослідження. Обсяги грошових приватних переказів в Україну впродовж останніх років динамічно зростають і залишаються в полі уваги науковців та аналітиків. Огляд динаміки міжнародних приватних трансфертів регулярно здійснюється Національним банком України, що підтверджує величезне значення переказів для України.

Значну частку приватних трансфертів в Україну становлять кошти заробітчан. Вони є важливим чинником впливу на економіку. В останні десятиліття Україна була ареною активних міграційних процесів, які розпочались у 1990-ті роки і набули найбільшої інтенсивності на початку нового століття. Як стверджують науковці, масштаби переказів заробітчан у 2000-х роках стрімко зростали, що було пов'язано не тільки з наростанням трудової міграції, а й зі збільшенням частки переказів, які спрямовувались офіційними каналами.

За оцінкою Світового банку, Україна входить до п'ятірки найбільших постачальників мігрантів у світі, поступаючись лише Мексиці, Індії, Китаю, а в ре-

гіоні Східної Європи та Центральної Азії – Російській Федерації та Сербії [1–3].

Основними джерелами даних про трудову міграцію в Україні є два широкомасштабні обстеження домогосподарств, проведених Державною службою статистики України спільно з Українським центром соціальних реформ, фондом «Відкрий Україну», Світовим банком і Міжнародною організацією міграції (2008 р.) та в рамках проекту Європейського Союзу і Міжнародної організації праці «Ефективне управління трудовою міграцією та її кваліфікаційними аспектами» (2012 р.) [2].

За результатами дослідження [2], проведеного в рамках проекту «Міграція з України після скасування візового режиму з ЄС» (2014 р.), виконаного Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» і Міжнародного Вишеградського фонду, чисельність трудових мігрантів з України можна оцінити в 1,5–2 млн осіб (4,3–5,8% населення країни у віці 15–70 років, або 6,8–9,1% економічно активного населення).

У цьому ж дослідженні висловлюється припущення, що сума надходжень від трудових мігрантів з України є більшою, ніж 6–7 млрд дол. США за рік. Оскільки, за даними НБУ, наприклад, 2011 року 86% переказів (6 млрд дол. США) надійшли в Україну офіційними каналами, тобто через банківську систему та міжнародні платіжні системи, а частка переказів за неофіційними каналами становила 14% (1 млрд дол. США). Хоча за результатами соціологічних опитувань, проведених 2012 року, офіційними шляхами переказування коштів користувалися лише 40% трудових мігрантів.

Шляхи переказування коштів залишаються традиційними: офіційні (банки, канали міжнародних систем переказу) і неофіційні [гроші передаються через водіїв автотранспорту, друзів, родичів, кур'єрів (15%) або привозяться особисто (11%)]. Серед офіційних шляхів найбільш популярні міжнародні платіжні системи («WesternUnion», «MoneyGram» тощо) – близько 70%. Банківські та поштові перекази – менш поширені шляхи переказування заробітчанами грошей на Батьківщину. За результатами досліджень [1], ними користуються тільки, відповідно, 6,5 та 1,4% мігрантів.

Сьогодні на ринку України функціонує низка міжнародних систем переказу коштів, створених як резидентами (банками і небанківськими установами України) – «АВЕРС», «PrivatMoney», «Welsend», так і нерезидентами (найпопулярніші з них: зі США – «WesternUnion», «MoneyGram», з Росії – «Золотая корона – денежные переводы», «Юнистрим», «CONTACT».)

Трудова міграція і, відповідно, обсяги переказів з-за кордону зберігають чітку прив'язку до динаміки економічного розвитку в Україні і залежність від зовнішньополітичної ситуації. Так, суми переказаних із-за кордону переказів суттєво зменшились за результатами 2014 року (табл. 1).

Таблиця 1
Грошові перекази в Україну у 2007–2014 рр.
(млн дол. США)

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Усього	6,2	5,3	5,9	7,0	7,5	8,5	6,5
<i>За каналами надходження</i>							
Через коррахунки банків	3,3	2,8	3,0	3,2	3,3	3,3	2,4
Через міжнародні платіжні системи	2,1	1,8	2,1	2,8	3,2	4,1	3,2
Неформальними каналами	0,8	0,7	0,8	1,0	1,0	1,1	0,9
<i>За джерелами формування</i>							
Оплата праці (без урахування податків і витрат у країні перебування)	3,0	2,8	3,4	4,0	4,9	5,7	4,3
Приватні трансферти, у т. ч.	3,2	2,5	2,5	3,0	2,9	2,9	2,2
грошові перекази робітників, які працюють за кордоном	2,1	1,6	1,6	1,9	1,7	1,5	1,2
інші приватні трансферти	1,0	0,9	0,9	1,1	1,2	1,4	1,0

Примітка. Складено за даними офіційного сайту НБУ [4].

Найбільші обсяги грошових переказів в Україну, як і в попередні роки, надходили із семи країн світу: Росія, США, Німеччина, Греція, Кіпр, Сполучене Королівство, Італія (у звітному році частка цих країн становила 70%). Лідером за обсягами грошових потоків в Україну залишилася Росія, але 2014 року приватні надходження зменшилися порівняно з 2013-м більше ніж на чверть – з 2,7 млрд дол. США до 2 млрд дол. США. Загалом на країни СНД припадає близько 40% обсягу грошових переказів, що надійшли з-за кордону [4].

Підсумовуючи результати досліджень науковців – економістів і соціологів, які проводились у шести країнах Європейського Союзу, можна виокремити таке:

- більшість із мігрантів з України регулярно переказує кошти на Батьківщину; проте спостерігається процес воз'єднання сімей заробітчанин у країнах перебування, поступове пересування туди центру їхніх життєвих інтересів, значна частина заощаджень, як і придбання майна, локалізується у країні перебування [1];
- перелік країн, які згідно з даними НБУ є основними джерелами грошових переказів, лише частково збігається зі списком країн, у яких пра-

цює найбільше трудових мігрантів з України. Зокрема, 2011 року не менше ніж 2,7 млрд дол. США, або 38,7% від загальної суми переказів, надійшло з країн, у яких (згідно з опитуваннями) працювали не більше ніж 4% українських мігрантів. Зокрема, зі США до України було надіслано 604 млн дол. США, з Кіпру – 346 млн дол. США, з Великобританії – 242 млн дол. США; з ОАЕ надійшло 108,4 млн дол. США, з Ізраїлю – 78,1 млн дол. США, з Казахстану – 65,7 млн дол. США, з Гонконгу – 49,2 млн дол. США. При цьому обсяг переказів з низки країн, які були лідерами за кількістю трудових мігрантів з України (у тому числі з Польщі, Чехії, Іспанії), був незначним [2]. Справедливо було б зазначити, що така значна частка коштів із, наприклад, Кіпру, ОАЕ, на наш погляд, зумовлена розміщеними там банківськими рахунками українських бізнесменів і поверненням в Україну коштів, набутих злочинним шляхом, а не великою кількістю трудових мігрантів;

- внесок міграції грошових переказів у зростання ВВП є незначним – близько 4%, і зовнішню трудову міграцію в Україні недоцільно розглядати як інструмент прискорення економічного розвитку [2];
- основний ефект міграції – зменшення рівня бідності в Україні, адже перекази сприяють підвищенню рівня життя, зменшенню бідності. Аналіз, проведений Міжнародним валютним фондом по 101 країні світу, довів, що 10-відсоткове збільшення переказів у розрахунку на душу населення забезпечує зменшення бідності на 3,5% [5];
- інвестиційне використання зароблених за кордоном коштів є незначним, оскільки більшість переказів потрапляють в Україну або через міжнародні платіжні системи, або неформальними каналами [6];
- соціальні наслідки зовнішньої трудової міграції є позитивними в короткостроковій перспективі, адже рівень оплати праці за кордоном є вищим, ніж в Україні, і міграція є фактором збільшення доходів населення. Разом з тим науковець слушно піднімає питання про соціальну захищеність українських мігрантів сьогодні та в майбутньому, коли вони досягнуть пенсійного віку, оскільки більшість мігрантів не беруть участь у соціальному (включно з пенсійним) страхуванні [2].

Для усвідомлення важливості грошових переказів слід зіставити такі показники. Так, 2014 року в Україну надійшло переказів на загальну суму (за підрахунками НБУ) 6,5 млрд дол. США, що прирівнюється до частини зовнішніх запозичень держави того ж року, отриманої від міжнародних фінансових організацій, – майже 7 млрд дол. США (84,3% від загальної суми запозичень – 8,2 млрд дол. США), зокрема: МВФ – майже 4,6 млрд дол. США (55,6%), ЄБРР – 1,25 млрд дол. США (15%), Європейське співтовариство – 1,1 млрд дол. США (13,7%).

Розглядаючи роль грошових переказів у платіжному балансі країни, слід зазначити, що логічними сподіваннями є поліпшення за рахунок них сальдо платіжного балансу. У [2] справедливо відмічено важливу особливість переказів – стабільність: розмір коливань є меншим, ніж в інших елементів платіжного балансу, насамперед інвестицій.

Обсяги грошових переказів становлять 10–15% від імпорту або експорту. Міжнародні трансферти в Україну чинять сприятливий вплив на перманентно дефіцитний торговельний баланс країни. Тільки у 2011–2013 роках грошових переказів було недостатньо для покриття дефіциту, який становив відповідно 9 млрд дол. США, 14,3 млрд і 16,4 млрд доларів США.

Існує думка [2], що приватні трансферти стимулюють імпорт, оскільки схильність до споживання імпортованих товарів і послуг в Україні є високою (за даними Держстату, в останні роки частка імпортованих споживчих товарів у структурі продажів торговельних підприємств становила близько 40%). Хоча, на наш погляд, це проблема загальна, схильність до імпортованих товарів притаманна не лише тій частині населення, доходами якої є кошти, зароблені за кордоном.

За даними НБУ, в останні роки частка грошових переказів у ВВП залишалась незмінною – близько 4%. Отже, темпи зростання обсягу переказів відповідали темпам збільшення ВВП.

Практика відкриття в Україні малого бізнесу (після повернення заробітчани) не є поширеною, оскільки для відкриття бізнесу зазвичай потрібний більший

стартовий капітал, аніж їхні заощадження, і загальний інвестиційний клімат в Україні є несприятливим: за даними рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу – 2014», Україна посідає 112-те місце за легкістю ведення бізнесу серед 189-ти країн. Відповідно, зароблена за кордоном валюта, крім оплати імпортованих товарів, сьогодні осідає у формі накопичень домогосподарств. Метою таких заощаджень є навчання дітей і придбання нерухомості. Обидва варіанти є прийнятними (якщо йдеться про навчання у вітчизняних вишах), адже валюту продають на МВРУ, що позитивно впливає на стан валютного ринку. Ще донедавна такі накопичення домогосподарств зберігались на депозитах у банках. Проте за останній рік Національним банком внесено низку обмежень щодо депозитів (причому як в іноземних, так і в національній валюті), які не просто послабили інтерес до такого способу зберігання зароблених за кордоном коштів, а й поставили під загрозу обсяги самих перерахувань із-за кордону. Як свідчить офіційна статистика, уже починаючи з 2014 року розміри таких трансфертів суттєво скоротились. І, на думку фахівців, зумовлено це небажанням переказувати кошти самими мігрантами.

Звертаючись до зарубіжного досвіду, слід зазначити, що, за даними Світового банку, 35% країн світу практикують підходи [7], засновані не на примусі, а на зацікавленості: установлення вищих відсотків на залишки на валютних рахунках, певні пільги для їхніх власників, зменшення податків чи митних зобов'язань тощо (табл. 2).

Таблиця 2

Шляхи залучення переказів мігрантів для розвитку країни

Країна	Ужиті заходи та їхні результати
В'єтнам	Уряд вимагав від мігрантів, щоб 30% заробітків вони перераховували у спеціальний державний фонд. А 1997 року В'єтнам відмовився від 5-відсоткового оподаткування переказів і обсяги сум, що надходили офіційними каналами, одразу зросли
Індія	Запропоновано спеціальні банківські депозити з підвищеними відсотковими ставками, на яких 2010 року нараховувалося 50 млрд доларів США, що становило 20% усіх депозитів у банківській системі
Таджикистан	Відмова 2003 року від податку на транснаціональні банківські операції сприяла зростанню переказів із 78 млн 2002 року до 256 млн 2003-го
Філіппіни	1982 року ухвалено рішення щодо обов'язкового переказу щонайменше 70% доходів мігрантів через національні банки. Щоб поновити паспорт, який був чинним упродовж року, потрібно було надати підтвердження виконання цієї вимоги. Проте сума переказів під час дії зазначеного порядку ніколи не досягала 70% заробітків філіппінців за кордоном
Мексика, країни Латинської Америки, Молдова	Влада гоуге і пропонує мігрантам для фінансування суспільно значущі проекти, для реалізації яких до кожного долара переказів заробітчани додається по долару з бюджетів різного рівня: державного, бюджету штату та місцевого. Так вирішуються важливі для їхніх країн проблеми (будівництво доріг, лікарень чи шкіл). Найвідомішим прикладом є програма, яка діє в Мексиці й отримала назву «три до одного». Упродовж останніх 20 років ця програма стимулювала понад 500 млн інвестицій мігрантів
Філіппіни	Трудові мігранти звільнені від обов'язку подавати декларацію про доходи
Єгипет	Мігранти, які переказують кошти через банки, можуть отримати податкові пільги терміном до 10 років
Індія, Шри-Ланка	Отримані на депозити мігрантів проценти звільнюються від оподаткування

Примітка. Складено за [8–10].

Сьогодні в Україні ситуація введення оподаткування доходів від депозитів у банках ніяк не сприяє підвищенню рівня довіри до банківської системи. Крім того, бракує розвиненого ринку цінних паперів і можливостей для вкладення заробітчанами своїх коштів безпосередньо в акції підприємств. Оскільки такі операції здійснюються на території України у гривнях, то вся валюта повинна бути попередньо продана на МВР. Тоді вплив приватних трансфертів на платіжний баланс держави буде «правильним»,

валюта залишиться в Україні, дефіцит торговельного балансу зменшиться, добробут населення зростатиме.

Однак у довгостроковій перспективі така тенденція до посилення міграційних настроїв серед населення, особливо у кризовий період, має низку прихованих небезпек. Зокрема, вплив за кордон молодого, працездатного населення (до 10% економічно активного населення). Слід розуміти, що суттєва частка заробітчани згодом намагається влаштувати своє життя у країні перебування, перевезти туди сім'ю, придбати

житло тощо, а це негативно впливатиме на демографічну ситуацію в Україні.

Результати соціологічних досліджень [6] свідчать, що третина українських мігрантів розглядали б можливість повернення в Україну за умов успішного економічного розвитку країни, а також забезпечення належного соціального захисту і зменшення корупції (приблизно по 15%). Створення сприятливого підґрунтя для розвитку бізнесу, можливість пільгового кредитування, а також певні кроки держави в напрямі сприяння їхньому поверненню, знайшли відносно менше прихильників. Однак значна частина мігрантів усе ж пов'язують повернення українців додому з успішною євроінтеграцією країни.

Висновки. Приватні трансферти впливають на добробут населення, підвищують платоспроможний попит, сприяють розвитку економіки, стають джерелом накопичення капіталу для започаткування бізнесу і створення нових робочих місць. Разом з тим існує низка проблемних моментів:

- трудова міграція і, відповідно, обсяги переказів із-за кордону зберігають чітку прив'язку до динаміки економічного розвитку в Україні: уже 2014 року спостерігався спад обсягів грошових надходжень;
- зв'язки трудових мігрантів з Україною поступово слабнуть, їхні життєві інтереси переми-

щуються до зарубіжних держав, що в майбутньому може призвести до зменшення обсягів приватних трансфертів;

- загрозовою є тенденція до відпливу з країни молодого, працездатного, економічно активного населення, що може мати негативні наслідки як для економічної, так і для демографічної ситуації у країні;
- занадто високою дотепер залишається частка переказів, що надходять нелегальними каналами;
- інвестиційне використання переказів трудових мігрантів є неефективним.

Розв'язання проблем слід розглядати у площині державного регулювання. Зокрема: зміцнення банківської системи, повернення довіри населення до банків, зацікавленості до депозитів, а також розвитку фондового ринку як альтернативи банківських депозитів. Банкам слід здешевлювати свої послуги, розробляти додаткові заходи заохочення для успішної конкуренції з міжнародними платіжними системами і зменшення обсягів надходження коштів неформальними каналами. Напрями дальших наукових досліджень полягають у вивченні економічного ефекту переказів трудових мігрантів, впливу на економічний розвиток України та порівнянні результатів їхньої роботи на Батьківщині та за її межами.

Список використаної літератури

1. Малиновська О. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання : аналітична записка [Електронний ресурс] / О. Малиновська. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/1276.
2. Кравчук К. Трудова міграція як фактор економічного зростання в Україні [Електронний ресурс] : аналітична записка МЗ/2014 / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Режим доступу : www.ier.com.ua/files/publications/Policy.../PB_M3_2014_ukr.pdf.
3. World Bank. Migration and Remittances Factbook, 2011. – P. 26.
4. Сайт Національного банку України. Огляд приватних грошових переказів в Україні, що відображаються в статистиці платіжного балансу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_perekaz.pdf.
5. Ratha D. Leveraging remittances for development [Electronic resources] / D. Ratha ; Migration Policy Institute. – Policy brief. – 2007. – June. – Available at : http://www.migrationpolicy.org/pubs/MigDevPB_062507.pdf.
6. Малиновська О. Трудові мігранти з України в країнах ЄС та їхні перекази на Батьківщину у післякризовий період [Електронний ресурс] / О. Малиновська, І. Майданік. – Режим доступу : www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe.
7. Agunias D. R. Remittances and development: Trends, Impacts, and Policy Options / D. R. Agunias. – Washington : Migration Policy Institute, 2006. – P. 58.
8. Kaijage J. The impact of international remittances on receiving countries at the micro and macro level and policy options for encreasing remittance effectiveness : Reviewing the literature / J. Kaijage. – Maastricht, 2008. – P. 55.
9. Ghosh B. Migrant remittances and development: Myths, Rhetoric and Realities / B. Ghosh. – Geneva : IOM, 2006. – P. 55.
10. Гнатюк П. Міграція та грошові перекази мігрантів / П. Гнатюк // Майбутнє міграції в Україні : звіт з конференції. – К. : MOM, 2011. – С. 27.

References

1. Malynovska, O. Pereказы migrantiv z-za kordony ta moglyvi zaxody shchodo ih zaohochennja ta efektyvnogo vykorystannja. [Transfers of migrants from abroad and possible measures are in relation to their encouragement and effective use]. Available at : www.niss.gov.ua/articles/1276.
2. Kravchuk, K. Trudova migracia jak faktor ekonomichnogo zrostantnja v Ukraini [Labour migration as factor of the economy growing is in Ukraine], Institute of economic researches and political consultations. Available at : www.ier.com.ua/files/publications/Policy.../PB_M3_2014_ukr.pdf.

3. World Bank (2011). Migration and Remittances Factbook, 26.
4. National bank of Ukraine. Review of private standard to Ukraine, that is represented in statistics of balance of payments. Available at : www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_perekaz.pdf.
5. Ratha, D. (2007). Leveraging remittances for development / Migration Policy Institute. – Policy brief. – June. Available at : http://www.migrationpolicy.org/pubs/MigDevPB_062507.pdf.
6. Malynovska, O., Majdanik, I. Trydovi migrantu s Ukrainu v krainah ES ta ih perekazy na batkivshchynu u pisljakryzovuj period. [Labour migrants from Ukraine in the countries of EU and their translations is on a motherland in a postcrisis period]. Available at : www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe.
7. Agunias, D. R. (2006). Remittances and development: Trends, Impacts, and Policy Options. Washington : Migration Policy Institute, 58.
8. Kaijage, J. (2008). The impact of international remittances on receiving countries at the micro and macro level and policy options for encreasing remittance effectiveness: Reviewing the literature. – Maastricht, 55.
9. Ghosh, B. (2006). Migrant remittances and development: Myths, Rhetoric and Realities. Geneva : IOM, P. 55.
10. Gnatjyk, P. (2011). Migratsiya ta groshovi perekazi migrantiv [Migration and mirant's money transferts]. Future of migration in Ukraine. Report of conference. K. : MOM, 27.